

українські проблеми і невизначеності можна звести до цих трьох "ворогів". Вони перешкоджатимуть національному розвитку доти, доки ми не ліквідуємо своєї реальної відсталості, провінціалізму та похідних від цього відчуття комплексів, які й породжують історико-культурних монстрів.

"В УКРАЇНІ БУДУЄТЬСЯ РАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ"

Владислав ГРИНЕВИЧ, доктор політичних і кандидат історичних наук Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України:

— Очевидно, в межах 2012 року — російської історії, росіяни святкуватимуть перемогу над Францією у Вітчизняній війні 1812 року. Для них ця перемога є певною націонал-патріотичною особливістю. Ця подія в усіх джерелах подається як найвищий прояв патріотизму, пов'язаний з російською літературою. В Росії, на відміну від України, надзвичайно велику увагу приділяють політиці пам'яті, особливо історичній складовій процесу. Інша річ — як це робиться і для чого, але досить гостро стоїть питання формування національної російської ідентичності й патріотизму. Його потрібно вирішувати, і росіяни, відповідно, роблять це всіма можливими способами.

В Україні відбувається все з точністю до навпаки: під єдиним гаслом "Назад у майбутнє!" будується радянська ідентичність, яку останнім часом дедалі більше нам нав'язують. Наша сучасна влада фактично загнала себе в пастку — вона абсолютно відмовилася від позиції, на якій наголошував президент Ющенко, вона не є ні демократичною, ні ліберальною владою. На цьому тлі ми бачимо, як російська влада формує російський патріотизм, як вона цим опікується. Подекуди доходить до випадків, коли Росія переслідує за кордоном істориків, які, на її думку, пишуть антиросійські матеріали. Але все ж таки в Росії існує принаймні якийсь процес поступу, формування. В Україні ж відбувається тотальне розкрадання ресурсів і знищення історичного поля самої держави.

Тема Росії надзвичайно широка: це і створення й діяльність молодіжних рухів, зокрема прокремлівського націонал-патріотичного руху "НАШИ", який діє в напрямку формування російської національної ідентичності, не гребуючи тиском на "внутрішніх" і "зовнішніх ворогів", на тих, хто думає інакше. Останнім часом я багато переглядаю російських книжок на воєнну тематику. Мушу сказати, що ця література значно змінилася, вона стала національно орієнтованою, насиченою матеріалами про російський патріотизм. Інакше кажучи, в Росії відбувається потужна зосереджувальна діяльність із формування свого націонал-патріотизму.

Євросоюз, приміром, більшість вважають ліберальною та позбавленою націоналістичних віянь формацією. Але не так давно в Берліні відбувалася дуже цікава виставка, де країни об'єднаної Європи представили свої певні символи, фотографії, які репрезентують ту чи інші країни. Коли ж науковці підбили підсумки виставки, то виявили, що більшість державних символів є націоналістичними в класичному розумінні цього слова. Тобто в Європі, по суті, немає процесу розмивання ідентичності, а навіть навпаки. А між ліберально-націоналістичною Європою і націонал-патріотичною імперською Росією є окрема держава — Україна, в якій абсолютно занедбано все, що пов'язано з національною пам'яттю. На екрані телевізора ми можемо побачити лише українські шаровари та борці, культурне виховання дітей у школах — на примітивно-

му рівні, практично немає якогось патріотичного освітнього напрямку. На тлі надзвичайно потужного формування націонал-патріотизму в Росії та націоналізму в Європі Україна залишається державою з поміткою "самоліквідація".

Коли йдеться про те, що Москва — це один із ворогів українського відродження, багато говорити не доводиться. Це боротьба проти надзвичайно потужного імперського центру.

Як на мене, провінціалізм — не що інше, як синонім малоросійства, один із проявів культурної слабкості, відсутності національної еліти. Тобто внаслідок браку освіти, внаслідок колоніального та постколоніального синдрому люди не розуміють національних інтересів. Звісно, цей феномен відчутно послаблює український рух і державу загалом.

Кочубеївщина ж — це яскравий приклад зрадництва, перехід українських еліт на бік сильнішого, на бік московського імперіалістичного центру. Ми й сьогодні бачимо випадки, коли економічні, культурні й політичні еліти не живуть у тілі української державності та її інтересів, таким чином намагаючись вибороти якісь преференції від Москви. Власне, ким був Кочубей? Це був зрадник (який пізніше став героєм Росії) важливих державних справ, що їх провадив Іван Мазепа; він став символом зрадницьких еліт, які перебігають на бік сильнішого. Під кутом зору української ідеї, історичної пам'яті такі символи, очевидно, доцільно розглядати як зрадницькі. Хоча, з огляду на історичну об'єктивність, для зради було дуже багато передумов, створювалися такі ситуації, що зрадники обирали саме такий варіант перебігу подій.

Водночас українців тут важко звинувачувати. Є приклад Польщі, де існує доволі потужна національна ідея. Але після її приєднання до соціалістичного табору, яким керували з Москви, свідомість громадян зазнала значної радянзації, і еліта так само стояла перед вибором напряму діяльності. Порятунком своєї країни шляхом зради ідеалів соціалізму, який мав широку підтримку серед політичної еліти Польщі, розглядався як щось неприпустиме. Однак у Польщі була католицька церква, яка з гідністю витримала цей шалений тиск радянської влади й стала важливим духовним осередком під час революційних подій 1980 років, коли Польща фактично відродилася.

В Україні, на жаль, настільки ж потужної духовної сили не було, внаслідок чого ми й досі вважаємо Новий рік важливішим за Різдво. Різдво значною мірою взагалі не розуміють як свято, духовне відродження. Хоча зауважити, що Новий рік — це лише примітивна календарна дата, яка не має під собою духовного підґрунтя. Ті дії, "авторитет", яким нинішній Президент намагається привернути увагу суспільства до Різдва, дуже погано спрацьовують. Не дивно, що весь цей комплекс проблем негативно впливає на стан свідомості людей.

"КОМПЛЕКСИ ТІ САМІ, ФОРМИ — ІНШІ"

Тарас ВОЗНЯК, головний редактор культурологічного часопису "І", Львів:

— Зараз ми маємо, на жаль, ті самі українські комплекси, котрі були й того часу. Інша річ, що змінилися їхні форми. Тут є і безсумнівний український провінціалізм, персоналізований у фігури нашого Президента, щодо якого є великі сумніви. По-друге, комплекс кочубеївщини, другорядності, зрадництва, котре тепер процвітає й у Верховній Раді, й в "українському" уряді. Й Москва нікуди не поділася — як сусід, котрий важким пресом тисне на Україну, в тому числі — на тих закомплексованих провінціалів в українській політиці. Це ми бачимо з історії з постійною газовою веремією, котра ніяк не може

закінчитися, також із невизначеності щодо мови, релігії, культури — чи є ми, чи немає нас? Можливо, трішечки змінилася кількість спроб змінити ментально, культурно Росію з українського боку. Хоча, звичайно, в сучасній російській культурі є достатньо людей, котрі туди вносять певну лепту, хоча це не має такого масштабного виміру, як було після Переяславської угоди.

"...МИ НЕ ВМІЄМО УТРИМАТИ ДЕРЖАВУ"

Євген ГРИЦЯК, лідер Норильського повстання 1953 року:

— Шевельов дуже правильно колись написав, що українська мова тільки тоді відродиться, коли стане престижною. Вона повинна бути державною і цікавою для всіх. За милозвучність її ніхто вивчати не буде. Я з ним повністю погоджуюся. Статтю "Москва, Марсейка" читав.

Москва для нас завжди була ворогом. Розкажу вам на прикладах. Приїжджаю я в мордовську тюрму Розайва. Застаю в камері одного чоловіка, він відрекомендувався — донецький інженер Орлов, отримав сім років за участь у якійсь російській підпільній демократичній партії. Це ще за радянських часів. Потім відрекомендувався я. Кажу, що дали двадцять п'ять років, що повторно заарештований, що був у Норильську. Так він мені каже: "О, батюшки! Как же это мы с вами раньше не познакомились? Как бы вы нам пригодились, у вас такой опыт, да вы бы ничего не делали, только сидели и подсказывали, что делать, а вас охраняли бы двадцать пять молодцев". Він так захопився мною! А потім каже: "А зараз я вам розкажу про свої плани, яка програма тощо". Взяв аркуш паперу, олівець, написав зверху — "Бог" і обвів у кружечок. Це означало, що Бога поки що чіпати не будемо. Він малював різні квадратики, лінії, одним словом, намалював цілу схему. При цьому все розказує, коментує. Я дивлюсь, а України там немає. Запитую його: "Яке ви місце відводите Україні?". Він каже: "Вы что, с ума сошли? Вы понимаете, что значит Россия без Украины? Это уже не Россия". Тоді я йому відповів: "Кепські ваші справи. Ми так не думаємо". Більше з ним ми не говорили. Ніч переночували, а зранку він пішов, навіть не попрощавшись зі мною. Так от вони налаштовані проти України. Причому він вважав себе російським демократом.

Мав я і інші розмови з цього приводу. Пам'ятаю, як одного разу, сидячи на нарах, один із росіян розповідав мені, що немає жодної різниці між Україною та Росією. Я з ним, звісно, не погоджувався... Це тривало довго. Нарешті його викликали на етап, і він, уже стоячи біля дверей, повернувся до мене і, киваючи пальцем, сказав: "Ви подумайте над цим". Мені, чесно кажучи, хотілося кинути в нього черевика, але двері вже зачинилися за ним.

Ще один випадок був у Володимирській тюрмі. Також мав розмову одразу з двома москалями. Вони мене довго заїдали за наш націоналізм, казали, що це ви — західняки — хочете незалежної України, а вся східна частина хоче бути з Росією. А далі кажуть мені, що ми проведемо плебісцит в Україні — й... А я їм у відповідь: "Та ви в себе проводьте плебісцит, розберіться зі своїми проблемами, ми самі проведемо плебісцит". Ми так на цьому ґрунті заїлися, що я мусив відійти від них та й взагалі попроситися в іншу камеру.

Що стосується українського провінціалізму. Я б тут сказав, що нам здебільшого присутній комплекс "моя хата скраю". Навіть ОУН, яка була високопатріотичною організацією, якось не вписувалася в міжнародну політику, ми "вари-

лися" тільки у своєму соку. Наша загальнонаціональна хвороба — ми не вміємо утримати державу. Поляки після двохсот років залежності відродили свою державу. А ми — навіть тепер, коли маємо незалежність, ніяк не можемо відродити державність. Закони не працюють, громадянину нема на що спертися, жодного державного захисту. Ми не маємо чіткої політики — як-то кажуть: "Одні пішли до ліса, другі до біса". Не знаємо, хто ми та що ми.

Комплекс кочубеївщини. Взяти, наприклад, Семена Паляя, який пішов воювати за Петра Першого проти України, проти Мазепи. Ми не тільки не підтримуємо своїх вождів, а й часто здаємо їх, щоб врятувати свою шкуру. Приклад. Колись на фронті я зустрівся з одним українським сержантом, старшим за мене, — родом з Алмати. Він дуже добре знав українську мову, наші погляди збіглися. Ми розуміли, що Москва — наш ворог, і ми воюємо за нього, інші українці — з того боку, воюють за німців. Як відомо з історії, Австрія і Росія воюють, а українці гинуть. Я запитую цього сержанта: "Чому це так? Чому ми воюємо за наших ворогів?". — "Ти не знаєш? Тоді слухай", — каже він. Розповів мені анекдот: "Іде Перша світова війна. Солдатів усіх армій напучують, щоб ніхто не боявся смерті, а якщо хтось і загине на фронті, то, не маючи жодних перешкод, одразу потрапить на небо. І от, загинули — англієць, німець і українець. Опинилися вони перед брамою в рай - постукали. Вийшов святий Петро: "Що за люди? Що вам потрібно?". Вони кажуть: "Ми загинули на фронті, нам сказали, що ми можемо потрапити в рай". Святий Петро каже: "Так, є таке положення, але ми приймаємо не всіх, а лише тих, хто знає, за що загинув". І питає англієць: "Ти за що загинув?". Той каже: "За імперію". "Добре, приймаємо", — відповідає святий Петро. "А ти за що загинув?" — питає німець. Той каже: "За дисципліну". — "Гаразд, проходи", — пропускає його святий Петро. А далі питає українець: "А ти за що загинув?". Українець почухав потилицю й каже: "Та я знаю... казали, що землю даватимуть, ще щось". Святий Петро відповідає: "Ну якщо ти не знаєш, за що воював, тоді ми таких не приймаємо".

Нам потрібно буде ще багато часу, щоб позбутися всіх цих комплексів. Жириновський колись казав, що в Росії за рік скоюється 80 тисяч убивств. Вони постійно б'ються між собою, але коли постає питання - "За Росією!", вони — як один. А ми — ні, ми не знаємо, чого ми хочемо.

"А ЩО МИ, ВЛАСНЕ, РОБИМО ДЛЯ СВОЄЇ КРАЇНИ?"

**Олександр МУЗИЧКО,
кандидат історичних наук, доцент:**

— Безумовно, три складники, про які писав Юрій Шевельов, і досі панують в Україні. Феномен часто згадуваного малоросійства українці можуть подолати лише шляхом нарощування власної гідності. У цьому питанні в жодному разі не можна відкидати націоналістичні позиції й Дмитра Донцова, й Миколи Міхновського. Трагедія Юрія Шевельова полягає в тому, що він багато критикував "вісниківів", які зробили надважливий внесок у подолання цього малоросійства. Сьогодні в українському істеблішменті досі існують подібні суперечки — деякі представники еліти визнають малоросійство, провінціалізм, але вважають, що націоналістичні традиції тут не допоможуть. Я не згоден з підходом Ярослава Грицака і Тараса Возняка, які піддають гострій критиці українські партії націоналістичного спрямування і наголошують на цілковитій толерантності. Але ситуація в Україні набагато